

Manželství jako cesta zasvěcení

TOMÁŠ BONĚK

Známe je všichni, příběhy o krásných princeznách a statečných princích, ve kterých jsou nejdříve přemoženi draci, démoni či černokněžníci, aby pak nakonec všechno skončilo větou: *a byla slavná svatba a oni spolu žili dlouho a šťastně...* Svatbou tu vše končí, jako by byla vrcholem a cílem života. Některé lidové zvyky a tradice skutečně tento dojem zesilují. Nevěsta zazáří při svatbě jako princezna z prastarých příběhů — jako snový obraz a vzdálený ideál. Pohled na nevěstu je vždy něčím mimořádný. Je jakýmsi vnějším projevem praobrazu lidské duše, připravené ke sňatku s duchem. Snad i proto máme svatby tak rádi.

Jak jiná je pak mnohdy skutečnost našich životů! Neúprosná čísla statistik vypovídají o tom, že se stále většimu množství párů nedaří přemáhat draky a demony, kteří mezi ně vstupují. Prastarý pohádkový obraz jako by se otočil — svatba je počátkem boje. Musí to tak být?

V minulosti bylo všem naprosto jasné, že se ženy od mužů odlišují. Z této odlišnosti bylo odvozováno rozdělení rolí ve společnosti i v rodině. *Žena se má starat o dům, muž má obdělávat pole*, říkalo se. Snad není špatné si připomenout, že tomu tak skutečně bylo ještě poměrně nedávno. Na přelomu století univerzitní profesori debatovali o tom, zda je ženský mozek schopen zvládnout vysokoškolské vzdělání, a například ve Francii bylo všeobecné volební právo přiznáno ženám až v první polovině šedesátých let dvacátého století! Při kritice postavení ženy v islámu se často zapomíná na to, že v Evropě před pár desítkami let nebylo o moc lepší. Ve dvacátém století se prastarý sociální řád, vystavěný na mužské dominanci, otrásl v základech a my dnes v jeho troskách — mnohdy neuměle a zoufale — hledáme stavební kameny pro řád nový. Staré formy, které ještě tu a tam přežívají, působí

větši-

nou trapně. Důvody, proč k tomu došlo, není snadné přesně pojmenovat. Jedním z projevů blížících se změn nesporně bylo, že se nejpozději v druhé polovině devatenáctého století začaly ženy osamostatňovat. Narušily tak prastarý sociální řád, podle kterého má žena následovat a poslouchat muže. Tento řád předpokládal, že žena je z principu méně vědomá a samostatná. Ženy prodělaly v posledním století mohutný vývoj. Tvrdit, že je tento vývoj veskrze negativní, si dnes naštěstí dovolí již jen málokdo. Jedno je jasné — důvody a síly, které v minulosti nesly institucionální manželství, z velké části pominuly. V dřívějších dobách šlo často o spojení krve či majetků a o naplnění základních potřeb. Zamilovanost byla vnímána spíše jako pošetilost, a láska přicházela — pokud vůbec — až po svatbě. Vyrůstala ze společného života, jako plod úcty a vděčnosti.

Rudolf Steiner na začátku dvacátého

století zdůraznil něco, co je dnes bráno jako samozřejmost, totiž že manželství není přirozené. V naší přírodní přirozenosti působí mnohé proti tomu, abychom po celý život zůstali s jedním partnerem. To potvrzují výzkumy jak lidských pohlavních pudů, tak genetické výbavy. Manželství je z mnoha různých důvodů nepřirozené a má smysl jen jako *kulturní čin*.

Společné otevírání životního prostoru, ve kterém oba partneři mohou růst a který se stává pramenem proměňujících sil — to je nejvyšší ideál manželství. Úkolem manželů je nalézt zcela individuální a tvůrčí způsob, jak budou tento ideál uskutečňovat. Každé skutečně žité, zdravé manželství je v naznačeném smyslu *uměleckým dilem*. To ovšem předpokládá, že oba partneři uchopí svůj osobní vývoj do svých vlastních rukou a začnou chápat svou společnou cestu životem jako cestu *zasvěcovací*.

Zasvěcení stálo ve starých dobách na prahu výchovy a sebevýchovy. V něm výchova skrze společenství vyvrcholila v radikálním postavení člověka před sebe sama. Adept byl veden ke kořenům bytí a cestou se setkával i s temnými draky a démony ve své vlastní duši. Jejich rozpoznání a přemožení bylo podmínkou další cesty. Pokud k tomu nedošlo, člověk se na své cestě zastavil a začal stagnovat a vnitřně ochabovat. V chybějící *iniciaci* lze rozpoznat jednu ze základních příčin dnešních problémů.

Jak jsme již naznačili, došlo v posledních dvou stoletích především u žen k radikální změně. Emancipaci žen je přitom třeba chápat jako především duchovní proces. Ženy v sobě sice začaly objevovat a rozvíjet dříve potlačené a skryté stránky a aktivně vstupovat do vnějšího světa. Nejpodstatnější přitom ale je, že tak učinily

významný krok k celistvému lidství. V této souvislosti je nápadné, že většina moderních žen zvládá život tak, že by si v podstatě vystačily samy. Muže už rozhodně nepotřebují jako někoho, kdo se o ně postará a kdo je ochrání. Přitom ale stále platí biblický výrok, že „*není dobře, aby byl člověk sám*.“ Jednou ze základních lidských potřeb je potřeba být pro někoho a s někým.

Zdá se, že muž musí vynaložit mnohem větší úsilí, pokud chce s vývojem ženy držet krok. Mužům ve starých kulturách vždy pomáhala iniciační zkouška dospělosti. Obřad, který otevřel bránu od chlapce k muži. Z těchto starých způsobů *zasvěcení* se až donedávna udržely jakési světské odlesky — především povinná vojenská služba a tovaryšské vandrování. Mladí muži opouštěli své domovy, aby se osamostatnili a prožili v samotě a odloučenosti podstatnou a nutnou proměnu. Kdo dnes cestuje po světě, rychle zjistí, že ve vzdálených krajích potká na různých praktikách a stážích mnohem více mladých žen než mužů. *Zasvěcení odloučením*, které patřilo po tisíciletí výlučně k cestě mužů, dnes hledá stále více mladých žen a dívek. Do naší civilizace by se mělo vrátit pravidlo, že osobní vývoj a práce na sobě jsou nenahraditelnou pod

mínkou pro jakoukoli lidskou činnost.

Několikrát jsme zmínili, jak zásadně se vztah k těmto otázkám změnil za posledních sto let. Zatímco ještě v první polovině dvacátého století lidé běžně hovořili o psychologii národů, rozdílnosti ras a také o rozdílnosti pohlaví, zdá se, že v naší době podobné úvahy získaly nálepkou čehosi nepřipustného, či přinejmenším nepřiměřeného. Oprávněná touha po rovnoprávnosti vede až k popírání rozdílných východisek, která jednotliví lidé mají. Je zřejmé, že nejde jen o všechna ta strašlivá zneužití rozdílů, ke kterým docházelo a dochází. Mnozí z nás se cítí podivně zasaženi až dotčeni, jsme-li osloveni na úrovni naší vrozené jednostrannosti — tedy jako muž a nebo jako žena. Každý z nás chce být vnímán především jako člověk. Mimo jiné i proto se dnes občas vytrácí vědomí toho, že každý z nás je nutně jen určitým fragmentem lidství — jeho neúplným projevem.

To se výrazně projevuje i ve výchově dorůstajících generací. I zde, podobně jako v jiných oblastech života, se volá po sjednocení přístupu k chlapcům a dívkám. To je ovšem v příkrém rozporu s tím, co od nás děti potřebují. Chlapci totiž potřebují pro svůj zdravý vývoj již poměrně záhy (od pěti až šesti let) mužské vzory! Proto se musí postupně emancipovat od „ženského světa“ zastoupeného matkou a hledat si ve

světě muže, který jim bude příkladem. Nedostatek mužů, kteří by tento úkol mohli převzít, je jedním z nejpálčivějších pedagogických problémů dneška. S jistou nadsázkou se dá říci, že ve vývoji chlapce nemůže dojít k většímu neštěstí, než když je vychováván jen ženami, a to podle jejich představy o tom, jak má vypadat muž. Dívky oproti tomu do svého světa přirozeně a zdravě vrůstají právě ve spojení s matkou. Je-li toto spojení zachováno, pak je dívčí vývoj stále ještě pod určitou ochranou.

Pro chlapce i dívky přichází velká zkouška v období dospívání. I zde se mnohé mění. Psychologové již delší dobu pozorují, že se tělesné a duševní dozrávání od sebe oddělují. Tělesně dnes mnohé děti dospívají již někdy mezi jedenáctým a dvanáctým rokem života, zatímco duševní zralost se dostavuje až v šestnácti, sedmnácti letech či později. Tyto dva procesy šly ještě před sto lety ruku v ruce.

Během dospívání jde především o vytvoření vnitřního prostoru, který tu předtím nebyl. Něco nového se tu postupně rodí a je to zpočátku zranitelné a citlivé. Tím, že dochází k rozchodu duševního a tělesného vývoje, je mladý člověk sice ohroženější než dříve, ale zároveň se mu nabízí větší

možnost otevřít svou duši duchovním skutečnostem ve světě kolem něj. Mladí lidé stojí před úkolem objevit a ovládnout svůj vnitřní duševní prostor — jinak řečeno: učinit krok od výchovy k sebevýchově. V tradičních kulturách byl tento proces podporován a doprovázen. Chlapci, kteří dorůstali do mužského věku, procházeli „iniciací“, která spočívala v přísném oddělení od ženského světa matky. Během „iniciace“ byli podrobováni zkouškám odvahy, museli vydržet hlad a nepohodu, učili se mlčet a snášet bolest. Dívky byly zasvěcovány jednodušším způsobem, dostávaly dostatek potravy a byly poučeny o všem, co souvisí s mateřstvím.

Do budoucna bude třeba hledat cesty, jak pomoci mladým lidem překonat stále nebezpečnější úskalí dospívání. Napodobovat přitom slepě staré kultury by bylo ale jistě naivní a nesprávné.

V různých časopisech a vědeckých studiích se stále častěji objevuje tvrzení, že manželství na celý život je neudržitelné a iluzorní. Psychologové zabývající se manželským poradenstvím píší mimo jiné i o tom, že vztahy mají různé fáze. Varují, že názor, který říká, že vztahy jsou něčím statickým a jednou provždy daným, je chybný a nebezpečný. Manželství je složitý proces plný zvratů a vývojo-vých stupňů. Mnoho destruktivních konfliktů vzniká z

toho, že si manželé nechtějí změny připustit, protože mají strach, že ztratí své „staré“ štěstí. Strach z vývoje a z krizí, které vývoj přináší, je mnohdy největším ohrožením manželského vztahu. Již letmý pohled naznačí, že různé fáze života sebou přinášejí různé úkoly, ale i úskalí a problémy. Na začátku manželství většinou řešíme něco jiného než třeba po deseti letech.

Obecně se hovoří o třech fázích ve vývoji manželství. První fází je fáze výstavby, tedy doba, kdy se manželství zakládá, přicházejí děti a také v práci jsou partneři silně vytížení. Je to doba růstu a vývoje, která sebou ovšem přináší velké nebezpečí, že se partneři pro samou práci vzájemně ztratí.

Druhá, střední fáze pak často ukáže sílu či slabost vztahu. Děti odrůstají a i ve vnějším světě jsou základní cíle dosaženy. Je třeba hledat novou orientaci a obsah soužití, což někdy není snadné. Právě v této době se řada manželství rozpadá. Buď proto, že si manželé nemají co říct, a nebo proto, že jeden z nich hledá novou orientaci v novém partnerovi. Manželé stojí před výzvou, podívat se na svůj vztah novými očima. Podaří-li se jim to, pak se manželství jakoby znovuzrodí na nové úrovni.

Vydrží-li až do stáří, pak přichází třetí fáze, která je od vnějšího světa a vnějších povinností čím dál tím víc osvobozena. Kdo někdy poznal zralé manželství, které je stále více především duchovní skutečností, ten možná pocítil ono zvláštní teplo a světlo, které v něm proudí. Tam, kde se proměna nepodařila, dožívá vztah v neustálých potyčkách o drobnosti a ve vzájemné závislosti. Manželé nemohou být skutečně spolu a ještě méně bez sebe.

V každé z naznačených fází vývoje vztahu je třeba vědomě pečovat o jeho různé úrovně. Zdravé manželství žije na všech úrovních života. Pro zjednodušení je můžeme popsat jako tři stupně — vleže, vsedě a vestoje.

Řekne-li se být spolu „vleže“, bude asi většina lidí v první řadě myslet na tělesná setkání. Na úrovni sexuality musí samozřejmě každý pár neustále hledat svou cestu a svůj individuální a pro oba partnery přijatelný rytmus. Ve světě kolem nás je tato úroveň velice přeceňována a mnohdy srážena na úroveň jakýchsi fyziologických triků. Stačí si prohlédnout titulní stránky obrázkových časopisů. Sotva bychom našli jednu, na které by nebylo slibováno odhalení posledních tajemství dobrého sexu. K tomu se přidává populárněvědecký názor, že potlačování vlastní sexuality je nepřírozené. Ze se-

xuality se stává předmět konzumu, i nezávazného prožívání, který má smysl sám v sobě. To je ale nebezpečný omyl! Sexualita, má-li být polidštěna, musí být prostředkem a stupňováním, a ne počátkem a cílem setkání muže a ženy. Tato úroveň je ale mnohem širší. Jde o fyzickou blízkost jako lakovou. Společné usínání a procitání a život vedle sebe posiluje naše spojení.

Střední úroveň je vlastním životním prostorem, ve kterém se manželství rozvíjí. Tady především vzniká ono **umělecké dílo**, o kterém jsem se zmínil výše. Pochopitelně nejde jen o společné stolování v užším smyslu slova, jde vlastně o všechno, co souvisí se společným životem. Pro zdravé partnerské soužití je třeba, aby se vztah jako živá bytost harmonicky rozvíjel ve všech svých částech. Setkávání u stolu je mnohem víc, než jen příležitostí utiřit hlad, je především duševním zážitkem. Ne nadarmo se říká, že „láska prochází žaludkem“. Na této úrovni vytváříme různé rodinné tradice a rituály, které nesou náš společný život.

Je příznačné, že se ve starších dobách často hovořilo jen o prvních dvou úrovních vztahu. Prostor, ve kterém muž se ženou žil, byl definován jako „lože a stůl“. Rozhovor přesahující tuto úroveň nebyl
vnímán

jako něco důležitého, protože muž byl chápán jako „hlava“ ženy. Dnes je přitom právě tato úroveň vztahu nejdůležitější. Polarita pohlaví je východiskem a prostředkem, ale ne nosným základem manželství. Vlastně se dá říci, že skutečně lidský vztah začíná teprve tam, kde svou partnerku či partnera vnímáme především jako člověka. Centrální roli tu hraje společná duchovní orientace partnerů. Teprve partnerský rozhovor dvou svobodných individualit a vzájemné sdílení radosti i bolesti se může stát neotřesitelným základem společného života. Živý zájem, důvěra a úcta k partnerovi jsou silami, které mají proniknout a polidštit i první dvě úrovně vztahu. Tak postupně rozvíjíme a posilujeme tělo, duši i ducha bytosti, která jako něco zcela nového vzniká z našeho setkání.

Hledáme-li tímto způsobem to společné, co se mezi námi rozvíjí, roste a proměňuje, pak vytváříme životní prostor, do kterého klidně mohou přijít i všichni draci a stíny. Ano, teprve tehdy má smysl, aby přišli, protože teprve v chráněném prostoru manželství je nám dána i síla je překonat a proměnit. Takto chápané manželství je posvátným prostorem — uzavřenou zahradou, za jejíž zlatou zdí se odehrává nejvyšší ze všech tajemství — zázrak spojení. *Francouzský spisovatel Jacques Lusseyran končí svou knihu „Vyznání jedné lásky“ nádherným obrazem, ve*

kterém manželství nazývá dítětem. Mimo jiné píše: „...Tě válce v manželství musí být učiněna přítrž. Muži a ženy musejí objevit, že muž neexistuje bez ženy a žena neexistuje bez muže. Každé pohlaví má své specifické znaky, své vlastní formy a prostředky, ale to je jen viditelná část. Ve své druhé, nezjevné části je každé pohlaví vlastně to druhé...

... Je načase pochopit, že žije v každém muži žena a v každé ženě muž a že každá lidská bytost musí celý život pracovat, než se jí jméno této jiné bytosti otevře... Žádné naléhání nedokáže otevřít dveře k tomuto tajemství. Je-li každý z nás ve skrytosti tím druhým, pak musí být i tato práce vykonána ve skrytosti. A toho je schopna jedině láska.

Budeme mít dítě, tak to musí být. Ale toto dítě budeme zároveň „my“. Budeme ho vychovávat, tak jako jsou vychovávány všechny děti na této planetě, bez toho, abychom ztráceli odvahu a s nejistotou, kam se jednou vydá.

Ty ani já nejsme takoví, jací jsme byli, než jsme se seznámili. Je to tak smutné, nikdy se neměnit. Drží-li nás láska v tom, čím jsme, pak to znamená, že jsme se

mýlili a že to nikdy skutečná láska nebyla.

Naše dítě budeme my a přesto to bude skutečné dítě. Jednoho dne ho nepoznáme. A bude-li to pro ně to nejlepší, pak ho necháme jít. Kéž se tak nikdy nestane! Ale spojit se znamená, dokázat se i rozdělit. Přitom se člověk ve skutečnosti nikdy nerozdělí. Nikdy jsem nikoho neopustil a nikdo nikdy neopustil mne. Jen práce na sebe jednoho dne vzala jinou podobu.“

Doba, ve které žijeme, je dobou velkých změn. Rychleji než kdy předtím umírají staré tradice, padají odvěká tabu a hroubí se sociální řády. Mnozí lidé se přitom domnívají, že není třeba hledat nové životní formy, nýbrž že stačí se vrátit k tradičním hodnotám. V jejich opouštění vidí jen projev všeobecného úpadku a dekadence. Minulost ale může jen obtížně odpovědět na palčivé otázky přítomnosti. Pro další vývoj je ovšem mnohem důležitější rozpoznat, co se ve zmatcích přítomné doby ukazuje jako zárodek budoucnosti. Je třeba se ptát, jaké formy můžeme v budoucnosti našemu životu dát a co je třeba udělat, aby se správně rozvíjel.

Ukázali jsme, že v chybějícím principu *zasvěcení* je možné vidět kořeny mnoha současných problémů. V minulosti se ve všech kulturách rozvinu-

ly dvě formy lidské cesty. Vznikla specificky mužská a specificky ženská cesta se svými rituály a tradicemi. Jak jsme již naznačili, zvláště pro muže byla iniciace nesmírně důležitá. Biblická tradice, ležící v základech evropské kultury, popisuje především právě cestu mužů. Od Abrahama až k Ježíši můžeme v Bibli nalézt její charakteristické aspekty. Zasvěcení vždy souviselo s překročením různých prahů, se vstupem do neznáma. Adept byl veden k radikálnímu setkání se sebou samým a k postupnému odhalování schopností a sil, které se v něm skrývají. Cesta zasvěcení probouzí duši k vyššímu vědomí. Vlastní proces zasvěcení došel v dějinách k zásadní proměně. U přírodních národů to byli šamani a stařešinové kmene, kteří zasvěcovali chlapce v době dospívání a uváděli je do světa mužů. I když i zde šlo vždy o mnohem víc, než jen o jakousi ritualizovanou zkoušku dospělosti, šlo přece jen o první a nej- nižší stupeň *iniciace*. Ve starých mystériích bylo zasvěcení vykonáváno v nejpřísnější tajnosti vysoce vyvinutými kněžími. Předcházela mu mnohdy mnohaletá příprava, při které v sobě adept postupně rozvíjel nutné síly a schopnosti. Teprve když byl uznán zralým, mohlo dojít k zasvěcení. Postupný vývoj lidstva vedl nutně k tomu, že tyto staré cesty postup

ně doznivaly. Rudolf Steiner, který zásadním a jedinečným způsobem vrátil princip zasvěcení do kulturního života Západu, popsal událost na Golgotě jako bod obratu a znovuzrození mystérií.

Hovořil o tom, že celý vývoj lidstva směřoval k této události, jejímž následkem vstoupilo svobodné lidské já do lidské duše. Křesťanství je podle něho zveřejněním mystérií.

„Žijeme v době, ve které nadsmyslové poznání nemůže zůstat tajným učením několika jednotlivců. Musí se stát tajným učením všech, v kom se touha po smyslu života probouzí jako niterná duševní potřeba“¹.

Mezi cestou, na kterou se vydává muž, a cestou, kterou kráčí žena, jsou na první pohled rozdíly. Zdá se být mnohem přirozenější a jednodušší, vstoupí-li žena na mužskou cestu, než obráceně. Ženy dosahují integrací mužské cesty snáze plnosti lidství. Emancipace totiž k přirozenému obrácení se do nitra doplnila příklon ke světu, který byl dříve doménou mužů. Přirozeně „vnitřní“ je doplněno „vnějším“, a to i tehdy, pokud ženy jen nevědomě napodobují mužský způsob života. Muž vnějším napodobováním ženské cesty plnosti dosáhnout nemůže, respektive jeho způsob musí být zcela jiný. Mužská cesta je ve své nejvyšší kulminaci cestou k Duchu, anebo není vůbec.

otevřel svobodný prostor. Staré ideály mužství a ženství vybledly. Mnohé z nich dnes působí nepřiměřeně a trapně. Víc než kdy jindy je jen a jen na nás, jak své lidství rozvineme a projevíme. Je smutnou zkušeností naší doby, že prostory svobody se snadno stávají propastmi. To nás ale nesmí zastrašit. Přijmeme-li výzvu, která je ukryta v radostech a strastech společného života, pak pochopíme i největší úkol a tajemství naší doby. Přitom se paradoxně stále jasněji ukazuje, že moderní manželství má šanci jen v případě, že ti, kdo do něj vstupují, dokáží být sami. Jen tak se pro nás stane setkání s tím, „čím nejsme“, plodným a obohacujícím. Jinakost partnera se nám stane pomocníkem na vlastní cestě. Vnitřní prostor, který se mezi námi otevřel jako prostor života, růstu a lásky, je něčím, o co musíme stále znovu aktivně usilovat. Jistota manželství již není zakotvena ve vnějším světě, ale v nás, v našem rozhodnutí. Věrnost je v tomto smyslu především věrností sobě samotnému. „Ano“ vyřčené před oltářem je především slibem před sebou samým a za sebe. Manželství vzniká až v prostoru mezi dvěma „ano“. I proto je třeba vědět, že hvězdu, kterou jsme na začátku vztahu zahlédli nad naším partnerem či partnerkou a která nás k němu

Před mužem, stejně jako před ženou, se

či k ní dovedla, občas vystřídají draci a démoni našich negativních dvojníků — tedy všechno to, co v nás teprve čeká na svou proměnu. Tak to musí být. Naše rozhodnutí pro společnou cestu je v naznačeném smyslu vlastně rozhodnutím ke společnému růstu. To je pravá podstata křesťanského manželství, jak o ně usilujeme v Obci křesťanů. Zakládá společenství, ve kterém na to všechno nejsme sami. K novomanželům se během svatebního obřadu přidávají svědci, kteří na sebe berou úlohu strážců paměti a věrných průvodců. Ještě podstatnější ovšem je, že mezi sebe — do svého středu — zveme při svátosti manželství

Krista. Manželství se má stát místem jeho proměňující přítomnosti. A kde je Kristus, tam je skrze něj světlo zjevující stín. V jeho blízkosti se vše ukazuje ve své pravé podstatě, protože jen tak to může být přijato, odmítnuto a nebo proměněno. V tomto smyslu manželství není jen osobní záležitostí manželů, stává se z něj zárodek budoucího světa. Tedy něco, co naše přítomné individuální osudy daleko přesahuje. Odpovědnost, kterou tím máme, nelze nést jen z lidských sil. Jediná naděje pro budoucnost manželství je v Kristu, protože bez něho nezmůžeme vůbec nic.